

Innvandrerne i det norske samfunnet

Lars Østby

Dette nummeret av Samfunnsspeilet er i sin helhet viet artikler om innvandring og innvandrere. Samfunnsspeilet hadde også i 2001 (nummer 2) et slikt spesialnummer, og det er gjort mange nye arbeider siden den gang. Også i dette nummeret er alle bidragsyttere knyttet til Statistisk sentralbyrå (SSB). Mye av dette arbeidet har sitt grunnlag i oppdrag vi har tatt for innvandringsmyndighetene og andre departementer og for Norges forskningsråd, og noen artikler er et resultat av arbeid som gjøres for å utvikle vårt statistikkgrunnlag.

Migrasjon og globalisering

Det er mange sider ved internasjonale migrasjoner som gjør dette til et sentralt tema i statistikk og analyse. Det er ett av de mest synlige uttrykk for den globaliseringen som skjer, både gjennom stadig nye grupper som har behov for beskyttelse mot krig og forfølgelse, men også gjennom et utstrakt behov, i hvert fall i Norge, for arbeidskraft som ikke dekkes av det innenlandske tilbudet. Konflikter under fjerne himmelstrøk bringes nærmere av allehånde media, og noen av deres ofre vil ha krav på beskyttelse i Norge om de ber om det. Men det er også andre sider ved globaliseringen som er viktige. Våre kontaktpunkter ute i verden blir stadig flere, gjennom utdanning og feriereiser, kanskje Internett og andre virtuelle møteplasser, og kostnadene forbundet med å reise til andre himmelstrøk er det flere og flere som kan bære. Dermed blir det mange flere møteplasser og et mer mangslungent sett av kontakter, som også gjør at flere bosatt i Norge finner en partner i utlandet. Mange av disse nye parene slår seg ned i Norge. Ett tydelig uttrykk for globaliseringen ser vi i Oslo, som har 193 nasjonaliteter representert i sin befolkning, men også en kommune som Elverum har innvandrere fra 66 land.

Innvandrerbefolkningen seksdoblet etter 1970

Det har vært en sterk økning i innvandrerbefolkningen fra den «nye» innvandringen begynte like før 1970. Jeg begynte i Statistisk sentralbyrå den gang, og har opplevd mer enn en seksdobling av innvandrerbefolkningen, fra 60 000 til 387 000. Antallet fra vestlige land er «bare» fordoblet fra 50 000 til 102 000. Fra det som den gang kaltes Øst-Europa, var det 6 000, mens vi dag har 68 000. I 1970 var det knapt 4 000 fra land i Afrika, Asia og Latin-Amerika, mens vi i dag har 217 000. Det vi ser i disse tallene, er resultatene av så ulike prosesser som sterk etterspørsel etter arbeidskraft, behov for beskyttelse fra krig og forfølgelse på Balkan, i Midt-Østen og i Afrika, og familiegjenforening og -etablering til både innvandrere og folk som ikke er det. Helt nytt er innvandring likevel ikke, ved folketellingen i 1865 var 41 prosent av befolkningen i Vadsø innvandrere, flest fra Finland.

Det er en meget omfattende og delvis sterkt engasjert offentlig interesse for innvandring, dels som en følge av denne veksten. På Aftenpostens websider var det den 25. august 2006 registrert 7 200 debatter med 100 000 innlegg knyttet til innvandring, mens pensjonsreformen hadde 61 debatter med 500 innlegg, og antall innlegg om miljø og miljøvern var 3 700. Noen sider ved innvandringen og dens konsekvenser er klart synlige, og media setter ofte et ekstra søkelys på dem som gjør at oppmerksomheten blir enda større.

Definisjonene betyr mye for innvandringens art og omfang

I dette nummeret tar vi opp antallet innvandrere i Norge under litt ulike perspektiver. Vi viser hvor mye gruppen kan variere i størrelse og sammensetning ved å bruke ulike definisjoner, men vi holder oss til SSBs standarddefinisjon: Personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre, og de barna foreldrene har med slik bakgrunn føder etter ankomst til Norge. Denne samlegruppen kan så deles inn etter vanlige demografiske kjennemerker, etter hvor man kommer fra, oppholdsgrunnlag for dem som trenger oppholdstillatelse etc. Alle innvandrere behandles på samme måte i statistikken, uavhengig av om man kommer fra Sverige eller Swaziland.

Definisjonene vurderes stadig

Vår definisjon av innvandrerbefolkningen er valgt for å identifisere grupper som har demografisk atferd som er viktig å kjenne til når vi skal forstå befolkningsutviklingen i Norge, og som har levekår som på flere områder er forskjellig fra andre i Norge. Den definisjonen som SSB bruker for innvandrerbefolkningen, er ikke den eneste som kunne vært valgt. Vi har hovedtrekkene til felles med de land som har den samme type datagrunnlag som vi har. Eurostats og FNs forberedelser til Folketellingen 2010 gjør at også andre land vil få grunnlag for tilsvarende definisjoner. Inndelingene er under stadig vurdering, både internt i SSB og i kontakt med eksterne brukere. Ulike mulige definisjoner kan gi svært ulikt omfang av «innvandrerbefolkningen». I Nederland regnes også alle de som har bare én utenlandsfødt forelder med til innvandrerbefolkningen. For Norges vedkommende ville en slik definisjon gi 225 000 flere innvandrere, av disse er 175 000 europeere og nord-amerikaneere. Det er mange mulige definisjoner av innvandrerbefolkningen, uten at noen er den eneste riktige. Det viktigste er kanskje for alle å følge en felles språkbruk, og redegjøre klart nok for eventuelle avvik fra denne språkbruken, og for SSB i tillegg å vise resultatene av alternative valg av definisjoner.

Vi bygger på informasjon i registre

Det er en selvfølge at enhver statistisk inndeling må være relevant, og bygge på det som måles. Det norske befolkningsstatistiske systemet baserer seg på registerdata. Det innebærer at vi som statistikere er sekundære brukere av informasjon samlet i administrative registre. Det sentrale folkeregister omfatter i prinsippet alle individer som oppholder seg i landet, som fyller visse kriterier for oppholdets varighet, og som har lovlig opphold her. Vi har på dette grunnlaget ikke mulighet til å definere innvandrere på basis av for eksempel etnisitet eller religion. Slike registre har vi ikke, og det ville være sterke, også etiske, motforestillinger mot å etablere dem. Utvalgsundersøkelser er meget nyttige i mange sammenhenger, men de kommer lett til kort når det gjelder små grupper, som innvandrere fra enkelte land, og når en skal samle informasjon fra personer med begrensede eller ingen norskkunnskaper. For oss er de et nyttig supplement til informasjon fra registrene. Om en ikke kan støtte seg på registre hvor alle er med, vil muligheten til å dokumentere hvor store variasjoner det er innenfor og mellom innvandrergruppene bli for dårlig.

Etterkommernes demografi og levekår er viktig

Dette heftet av Samfunnsspeilet har flere artikler med fokus på demografiske sider ved innvandring og innvandrerbefolkningen. Ved den siste ordinære framskrivning av befolkningen har vi også skrevet fram innvandrerbefolkningen, for første gang. Den viser at vi kan forvente en fortsatt sterk vekst i innvandrerbefolkningen dersom innvandringen til landet holder seg oppe. Vi har også analyser av innvandrernes innenlandske flyttemønster, og spesielt av hva

innvandringen og innvandrerne har å si for Oslos vekst og befolkningsfordeling. Mange artikler som ser på ulike sider ved innvandreres levekår, har et perspektiv som belyser hvordan levekårene utvikler seg etter hvert som innvandrerne får lengre erfaring fra Norge, og etter hvert som en ny generasjon født i Norge av innvandrede foreldre kommer inn i samfunnet på alle områder. På svært mange områder, som ekteskap og fruktbarhet, arbeid og utdanning og så videre ser vi tydelig at innvandrerne er på vei inn i en mer likestilt rolle i det norske samfunnet, men at det tar lang tid. På enkelte områder er det likevel mer uklart hvilken vei endringene går, mens andre områder ikke lar seg beskrive med dagens statistikkgrunnlag. Andre datakilder er derfor nødvendige. Artikkene om barnevern, kriminalitet og valgdeltakelse er eksempler på at det kan være både positive og negative trender som utvikler seg samtidig. Dette at innvandrernes barn på de områder vi kan måle, har levekår som likner mer på resten av befolkningen enn på innvandrerne, gjør det mindre aktuelt å inkludere flere generasjoner i innvandrerbegrepet.

Effekten av endringer i gruppenes sammensetning er stor

Mange artikler viser hvor nødvendig det er at en ikke gir tall for «innvandre- re» under ett på to tidspunkter og tolker forskjeller som uttrykk for atferds- endringer. Innvandrernes arbeidsledighet kan godt ha steget i en periode som resultat av at det er kommet inn store nye grupper som vil bruke flere år på å etablere seg på arbeidsmarkedet, samtidig som arbeidsledigheten har sunket blant alle grupper som var med på begge tidspunkter. Fordelingen etter botid

i en gruppe kan styre alle variable som betyr noe for levekårene.

Uten å ta hensyn til botiden og dens variasjon er det lite vi kan si om reelle endringer i levekårene.

I det hele tatt er det viktig når en sammenlikner forholdene for to innvandrergrupper at en vet hvilke forskjeller som skyldes at grup- pene har ulik sammensetning.

Man hører for eksempel noen ganger at integreringen av inn- vandrerne på arbeidsmarkedet går så mye bedre i Canada enn i Nor- ge. Det er en mye større andel av innvandrerne i Norge som er flyktninger, og ser vi på flyktnin- ger fra enkeltland, er deres delta- kelse i arbeidsmarkedet lav i Nor- ge, men tross alt høyere enn for eksempel i Canada.

Innvandring betyr mangfold

Like ens er det store forskjeller mellom innvandrere fra ulike land. Mangfold er det stikkord som best beskriver innvandrerbefolkningen i Norge. Selv den største gruppen (fra Pakistan) utgjør bare 7 prosent av totalen. Det er innvandrere fra 208 ulike land og selvstyrte regioner i Norge. Disse landene er svært forskjellige, og det er ikke grunn til å tro at forskjellene skulle være særlig mindre mellom folk fra disse landene som kommer til Norge. Gjen-

nomsnitt vil alltid dekke over forskjeller som noen er interesserte i, men «innvandrerne» er sjelden en gruppe det er relevant å gi tall for uten samtidig å dele inn etter hvor de kommer fra. Noen ganger blir gruppene for små om vi ser på enkeltland. Hvert av de 54 landene med færre enn 20 innvandrere i Norge er det utenkelig å ta inn i analysene, mens de 15 som vi har flere enn 10 000 fra kan brukes når enkeltland er relevante. Likevel må vi hele tiden ta med i betraktning at det er stor forskjeller også innenfor de ulike befolkningsgruppene. Ofte må vi slå sammen land til regionale eller andre grupper. I forhold knyttet til demografi og levekår er ofte en så enkel inndeling som vestlig/ikke-vestlig nyttig, eller å skille mellom mer og mindre utviklede land som FN gjør. Mange av artiklene bygger på data som viser forskjeller mellom enkeltland.

Innvandererstatistikk er nødvendig

Når vi beskriver grupper med dårlige levekår, eller atferd som avviker fra gjennomsnittets, må vi være oss bevisst at vi kan risikere å bidra til å stigmatisere denne gruppen. Hensynet til å beskytte en gruppe må avveies mot den generelle forpliktelse vi som statistikere og forskere har til å ta opp alle relevante sider av det samfunnet vi er en del av, og innvandring er på mange måter ett av vår tids viktigste fenomener. Det er heller ikke gitt at en gruppe er tjent med at dens spesielle forhold, det være seg positive eller negative, ikke blir belyst. Det ligger i en minoritets rett også at den skal bli sett, både som gruppe og som individer. Når FNs ulike konvensjoner forbyr diskriminering, rammer ikke det bare handlinger med ond vilje, men også urimelige forskjeller i levekår mellom etniske og andre grupper. For å dokumentere slike forskjeller er det nødvendig med data om disse gruppene.

Statistikk er forenkling

Det ligger i statistikkens vesen at vi må plassere individer i kategorier, noe som ofte representerer en overforenkling. Men vi er alle mange ting samtidig. Vi er innvandrere eller ikke, men vi er også i et yrke eller kanskje arbeidsledige, vi har en utdanning, vi kan være ektefelle og småbarnforeldre, brukere av kontantstøtte, fotballinteresserte, ha en religiøs overbevisning og så videre. De som er innvandrere er samtidig også mange andre ting. Ingen lar seg beskrive langs bare én dimensjon.

Analysen av slike grupper som dette heftet baserer seg på, er et nødvendig grunnlag for å forstå også individuell atferd, og for å kunne gi resultater som representerer hele gruppen. Statistikken er nyttig i samspill med antropologers, sosiologers og andres individorienterte tilnæringsmåter. Når det samlles livshistorier fra mange innvandrere, trengs også et bakteppe av beskrivelse av hele gruppen for å forstå den enkeltes livsløp. For Statistisk sentralbyrå er en viktig grunn til å ha innvanderbakgrunn som kategori i mange statistikker at dette er en viktig faktor når ulikheter i levekår i samtidens Norge skal forstås.

På et område med så sterke følelser som innvandringsfeltet, har det lett for å danne seg forenklete oppfatninger av ganske sammensatte forhold. En del av disse oppfatningene kan ha karakter av myter, oppfatninger uten forankring i virkeligheten. Vi håper at dette heftet bidrar til å konfrontere noen av disse mytene med virkeligheten, og å vise hvor det er mer kunnskap å hente. God lesning!

